Майя АРТЬОМОВА,
докторка філософських наук, професорка, професорка кафедри богослов'я, філософії та гуманітарних наук, директорка НДІ філософії, богослов'я та аналітики Карпатського університету імені Августина Волошина, академкиня Міжнародної академії богословських наук, вчена секретарка Міжнародної академії богословських наук МАБН, відмінниця освіти України (Україна, Закарпаття, м. Ужгород).

«Ревнильник істини й духовного буття,
Він мудрий словом, розумом, життям,
Прихильник простоти й найвищої свободи,
Він щирий друг, йому убогість не біда.
Досяг верхів наук, пізнавши дух свободи.
Достойний приклад всім серцям – Сковорода»
(М. Ковалинський)

НООСФЕРНИЙ ВЕЛЕТ СЛОВА І ДУХУ ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПОЗА ПРОСТОРОМ І ЧАСОМ

Дотик до Вічності через постать ноосферного генія України й світу, християнського філософа-мудреця, поета, просвітителя-гуманіста, мислителя-енциклопедиста, педагога, драматурга, культурно-освітнього подвижника, композитора, музиканта, співця, перекладача, духовного практика ***Григорія Савича Сковороди*** (1722–1794 рр.) в умовах сьогодення вимагає від дослідників осмислено осягнути визначену ним цілісну універсальну культурософську систему його життєвої мудрості, що стала сучасною стратегією Сковородинства як культурно-соціального саморозвитку людської особистості, народу, людства у цілому.

Звідси, ***дієвою функцією філософії мудрості*** Григорія Сковороди є філософія культури, а ***культурософії*** – дати життя нашому духові. Він жив, пізнавав світ і творив у невпинній дорозі

Григорій Савич Сковорода залишив нам неоціненну спадщину по собі:

-- *за обсягом* – багатогранну з вираженими духовно-інтелектуальними великими ідеями концептів мудрості, духовності, чистої моральності, боготворчості, віри, надії, любові, правди, істини, добра, мужності, поміркованості, щастя, безсмертя, свободи, справедливості, прекрасного тощо;

-- *за змістом* – глибоку, світоглядно чисту та духовно-моральну;

-- *за запитом* – продовження естафети духовно-інтелектуальних поколінь через жагу до знань, вільної філософії життєвої мудрості, музики, духовності у контексті великих ідей велетів думки і духу, наукових шкіл, які були співзвучні із вченням і моральними приписами Духотворця вічності щодо органічного поєднання сковородинівської науки про філософією серця, щастя людини, природженість її до «споріднененої» праці із глобальною вимогою сучасності – сталим (гармонійним) розвитком суспільства через подолання викликів прийдешніх і сьогоднішнього XXI століть на основі реалізації ціннісних пріоритетів «формули» сучасної національної ідеї у демократичному світі – Гідність, осердя Духовності, Свободи без воєн, «культурного самовбивства», «культури смерті», людських страждань, самознищення.

Постать Духозорця вічності Григорія Сковороди зіткана стереоскопічно:

-- з мандрівних доріг самітника-пілігрима, бродячого філософа-вільнодумця Григорія Сковороди Україною і світом, під час яких він ніколи не розлучався із Біблією, сопілкою та флейтою, а своїми творами стверджував: «Учив, як жив, а жив, як навчав – найкраща риса педагога», а, відтак, ця філософська мандрованість стала головною ознакою для найвидатнішого українського мислителя, заклавши підмурок сучасної «мандрівної цивілізації» у світопросторі;

-- з обраних і розроблених ним проекцій життєтворчої і життєдіяльної спадщини, Христоцентризму, прямого дотику його вчення й моральних приписів XVIII до тривожних викликів XXI століття. Загалом, Григорій Сковорода перший з видатних українських попередників і сучасників не змарнував своїх талантів і духовного подвижництва, не піддався спокусі релігійної й світської влади та зберіг самостійність мудрого життя волею особистого духу. Харизма особистості Григорія Сковороди – у вимірах праведності. Головні його твердження не тільки в умовах XVIII ст., але й у наступні століття та й у наш час відіграють велику роль у розвитку природознавства, філософії, богослов'я, педагогіки, літератури, мистецтва, музики, правових норм як в Україні, так і у ряді інших держав, перш за все як Європи, а сьогодні – усього світу.

Останні понад 25 з 72 прожитих років життя Г. Сковорода провів самітником-пілігримом у мандрах переважно на

Слобожанській Україні, що давало письменнику-мислителю багатий матеріал для своєрідного універсального вчення. При цьому – шлях майже в 50 років – дорогами Полтавщини, Харківщини, Київщини, Переяславщини, Санкт-Петербурга, Орловщини, закордонних мандрів Угорщиною, Словаччиною, Польщею, відвідини Токаї, Будапешта, Братислави, Відня був тільки підготовкою до цієї мандрівки в образі «старця» – бродячого філософа-наставника, «людини-університету» своєї епохи.

Він сформував справжню ***Сковородинну вільну систему філософії мудрості*** – Сковородинство, яке неможливо втиснути у формальні рамки релігійних канонів та ідеологічних догм, еклектично поєднавши у своєму вченні різні, часом суперечливі, філософські системи, які не мають єдиної теоретичної основи, однак вони нехтують саму суть філософії, означену Сковородою, що філософія або мудрість спрямовує все коло діянь своїх на те, щоб дати життя нашому духові, благородство серцю, ясність думкам… Він стверджував, що системність визначають не лише закони, канони чи догми, а перш за усе внутрішня здатність живої сутності – ЛЮДИНИ, структури саморозвитку з ресурсу самостійної сили, вільного внутрішнього ресурсу системи культури.

Звідси, вільний дух мудреця не дає себе впіймати, як це викарбовано на надмогильному камені, філософ так підсумував своє життя: ***«Міръ ловилъ меня, но не поймалъ»*** (Multiple Choice Questions and Answers). Староукраїнське «Міръ» (мир) означає: мирське життя, хрещений люд, громада, соціум. Тому Світ у Г. Сковороди не може ловити людину, бо людина як мікрокосм, малий світ – невід'ємна частина макрокосму, великого Світу. Навпаки, людина у пізнанні себе й Світу пізнає Істину й досягає «радості серця» – щастя. При цьому, Г. Сковорода розрізняє в написанні «Міръ» як Внутрішній Світ – «Душевний Мир», як Зовнішній Світ – Космос та «Міръ» як соціум, історію – «древній мір». Цим самим він розширив засади проектного мислення, точками відліку якого раціональне та ірраціональне (духовне), визнаючи тільки єдину субстанцію – Вічність: початок та кінець якої є те ж, що Бог, або Вічність.

Відтак, дуже влучно визначив єство Г.Сковороди відомий історик, перекладач Біблії, філософ, громадський і культурний діяч, видавець, «перворядна зірка» (за І. Франком) в українському письменстві П. Куліш у своїй праці «Грицько Сковорода»:

З тобою, Грицьку, воскресення
Твого народу почалось….

Важливо при цьому зазначити, що становлення величі і безсмертя Григорія Савича відбувається у глуху пору національного гніту періоду XVIII ст. – жорстоких утисків українського народу самодержавною Росією, руйнування та ліквідації українських державних інститутів, у т.ч. й запорізького козацтва. ***Зважмо при цьому, що сковородинне вільнолюбство Григорій Сковорода черпав від роду-воду своєї родини, односельців***:

-- трьох українсько-польських дворянських родів Соловйових – Бржеських – Сковороди;

-- від батька – Савки Івановича, чорнуського роду козаків-характерників (ясновидців, цілителів, духовних провідників-наставників);

-- від матері Палажки (Пелагеї) Степанівни – переяславського козацького роду Шангереїв (з черкеських, тюрських, українських коренів) як вільних людей, що у період посиленого закріпачення селянства не перебували у кріпацькій залежності ні від панів, ні від монастирів, ні можновладців;

-- козацького сотника Ізюмського полку на Слобожанщині – брата Василя;

-- селян-козаків містечка Чорнухи Київського намісництва, зокрема, околиці великого села Харсики, у якому Г.Сковорода проводив своє дитинство.

Відтак, Григорій Сковорода обирає свій шлях боротьби й захисту співвітчизників, проголосивши: «А мій жребій із голяками».

Базовою основою життєдіяльності і життєтворчості великого працелюба, осмислено талановитого пошукувача істини Г. Сковороди стала здобута ним у той час *високоякісна освіта* – від початкової у Чорнуській школі Лубенського полку, що нині на Полтавщині, до здобуття за декількома спробами універсальної освіти у Києво-Могилянській академії – провідному навчальному закладі Східної Європи. Його учителями були: *Георгій Кониський* – богослов, філософ і поет; *Симон Тодорський* – поліглот і перекладач; *Мануйло Козачинський* – автор «Арістотелевої філософії» і «Трагедокомедії про смерть Уроша V».

Спраглий до знань Г. Сковорода *упродовж свого життя невпинно вчився*. Однак, маючи *безліч талантів* (прекрасний голос, грав на кількох музичних інструментах – сопілці, флейттраверсі (поперечній флейті), скрипці, органові, лірі, гуслях, бандурі), *мав неабиякий хист до наук* (філософії, піітики, математики, фізики, метафізики, етики, логіки) та *мов* (церковнослов'янської, латинської, грецької, гебрейської, польської, німецької та ін.), він обирає шлях мандрівного Сковороди-мудреця, Григорія Сковороди-учня, Григорія Сковороди-учителя, Григорія Сковороди-святого, Григорія Сковороди безсрібника, Григорія Сковороди-самітника. У повісті найближчого друга, учня і першого бібліографа мандрівного філософа Михайла Ковалинського «Жизнь Григорія Сковороды» він трактується як подорожній. Автор акцентував на його постаті як мандрівного українця: «Дух его отдалял его от всяких привязанностей и дѢлая его пришельцом, переселенником, странником, выдѢлывал в нем серце гражданина всемірнаго, который, не имѣя родства, стяжаній, угла, гдѢ главу прилонити, сторицею більше вкушает удовольствій природы, удовольствий простых, невинных, беззаботных, истинных, почерпаемых умом чистым и

духом несмущенным в сукровищах вЬчнаго. У такий спосіб філософ намагався не лише шукати шляхів реалізації власних духовних, розумових можливостей, а й виявляв протест супроти колоніальної системи, у нових умовах і на іншому (вищому) рівні продовжував традиції мандрівних дяків та бурсаків.

У цих подорожах мандрівний філософ ніколи не розлучався із Біблією, сопілкою та флейтою, а своїми творами стверджував: «Учив, як жив, а жив, як навчав – найкраща риса педагога». І саме ця філософська мандрованість є головною ознакою для «найвидатнішого» українського мислителя.

Аналізуючи філософсько-богословські, педагогічні виміри творчості українського першорозуму, звернемо увагу на Христоцентричний феномен Григорія Сковороди – мудрого праведника на усі часи, сповненого розумом про Божий промисел, місце Людини у світі, науку і свободу. Домінантою досліджень автора є філософсько-богословські розмисли крізь призму ціннісно-смислового універсуму особистості Г.Сковороди як ноосферного філософа-кордоцентриста з елементами пантеїстичного світогляду. Залишивши осторонь сухий раціоналізм європейської філософії, український філософ зосередив свою увагу на проблемах змісту і мети людського буття у світі.

Головною складовою творчості Сковороди є *антропоцентризм*. Людина – початок і кінець його філософії. Саму філософію він визначає як спосіб самопізнання людини, його духовного буття, бо своє життєве завдання в духовному народженні людини, у присвяті його у філософію, – відзначає Г.Сковорода.

У центрі цих філософських роздумів щодо пізнання світу дійсною людиною, Григорій Сковорода виділяє ***три позиції***, які реалізуються через наступні ідеї:

-- задоволення *потреб людини* через надію на щастя і радість серця;

-- «сродну працю» – *людську діяльність* у великому світі або макрокосмосі («обительном мире») та Всесвіті, де *матеріальна єдність* визначається чотирьома елементами (вогнем, повітрям, водою, землею), а *духовна* – об'явленням Бога в трьох світах (природі, людині, Біблії, мікрокосмосу і макрокосмосу, Софії – у премудрості Божої)**,** дорога якої пролягає через *єдність волі, розуму і душі*, де розум діяльний, а воля розумна, націлена на збереження здоров'я душі;

-- *відношення* емпіричної людини до навколишнього її світу*, відповідальність людини за діяльність* у світі й отриманні *душевного миру* через досягнення *рівноваги* вищезазначеного у контексті проблеми волі і розуму, як ідей свободи від світу – свободи від тліну, від смерті – воскресіння і загального перетворення, через *виховання,відчуття подяки*, зваживши, що у людині вічно борються *два серця – ангельське і сатанинське*.

Значимість філософії Г. Сковороди у тому, що вона представляла лінію неоплатонізму і до неї не можна підходити з позиції критеріїв домінуючої на той час лінії західноєвропейської філософії. Г. Сковорода – філософ-мудрець східного типу, провідним принципом життя якого є первинність серця, а не розуму, як у західних мислителів. Саме первинність і духовна воля серця з його внутрішнім суддею (совістю) – морально-світоглядне осердя Сковородинства.

Згідно з *кордоцентричною концепцією* Сковородинної філософії-мудрості, мірою моральної зрілості людини є чисте серце: «Голова в людині всьому – серце людське. Воно-то і є найточніша людина в людині, а все інше – околиця…». Відтак «Серце твоє єсть голова зовнішностей твоїх. А коли голова, то сам ти єси твоє серце». У своїх трактатах філософ оперував поняттям «веселіє серця», яке він тлумачив як стан духовного спокою, блаженства, внутрішнього комфорту, коли людина перебуває у злагоді із собою та світом. «Веселіє серця» досягається тоді, коли людина робить так, як їй підказує серце, а діяльність її відповідає «сродності» природних нахилів. Поняття «веселіє серця» близьке до поняття «щастя», яке і слід шукати у своєму серці: «Там Бог і щастя, не далеко воно. Поблизу єсть. У серці і в душі твоїй». Сьогодні «Філософія серця» Сковороди та його послідовників виражає і продовжує виявляти український менталітет, код української нації, природну національну стихію, яка є важливою етичною цінністю національної культури.

Неоціненними є сформульовані першорозумом основоположні принципи Сковородинної вільної системи філософії життєвої мудрості, «сродної праці» («спорідненої праці»), як відповідність природних нахилів людини і її практичної діяльності. На думку філософа, людина повинна пройти певний шлях, щоб досягти такого стану: *самопізнання* (виявлення й усвідомлення природних нахилів) – *самовдосконалення* (нахилів, задатків) – *«сродний труд»* (практична діяльність). У цьому Сковорода вбачав передумови щастя людини. Провідною у тлумаченні «сродного труда» була ідея «*Нехай кожен діло своє знає*».

Отже, як стверджує академік С. Кримський «Сродна праця це: процес духовно практичного освоєння світу; олюднена праця, що несе в собі позитивні, конструктивні сутнісні сили, допомагає людині здобути сутнісні сили та реалізувати їх; праця в якій стверджується спорідненість людини з усім сущим і водночас змінюються індивідуальність, неповторність, свобода та моральна суверенність особистості».

Цим самим ми можемо засвідчити, що Григорій Сковорода ввів розробку правових проблем у руслі природничо-правової доктрини. Поєднавши людину і право, людину та природу, він висловлює філософсько-правову думку через призму ідеї «сродності», яка виражає моральну автономію особи і справедливості. Відтак, у поняття «сродної праці» Г. Сковородою покладена сутність права. Право та справедливість виражають свободу людини. При цьому перевага віддається філософом внутрішній свободі людини. Ідея права висвітлюється філософом як не формально-

владний примус з боку держави, а як регулювання життя людини з урахуванням її буття в морально-ціннісній концепції. Таким чином, окремі права та свободи людини висувались Г. Сковородою практично вперше в історії ***української правової філософії.***

Широкомасштабна й поліфункціональна діяльність, ціннісно-смисловий універсум Григорія Сковороди дають підстави, за твердженням координаторки просвітницького руху сковородинців як в Україні, так і за кордоном, докторки педагогічних наук, професорки, академкині чотирьох міжнародних академій Галини Сагач, визначити унікальну харизму Велета Духу і слова в раціональних та ірраціональних вимірах його космічної свідомості та християнського Одкровення, безкорисливого служіння Істині, Добру, Красі на засадах християнської етики – Віри, Надії, Любові, Софійності.

Світоглядне бачення, спосіб мислення, живу душу українців Григорій Сковороди відобразив у своїх ***філософсько-літературних творах***:

-- поетичній збірці ліричних поезій *«Сад божественних пісень»,* яка за визначеними жанрами вміщує 30 творів – пейзажні вірші, романси, панегірики, оди, пісні;

-- збірці *«Байки харківські»* (у період 1769 – 1774 рр. письменник створює 30 байок, які органічно пов'язані зі світовою традицією, започаткованою ще Езопом. Для Сковороди байка – це «мудра іграшка», що приховує в собі зерно божої істини; вона композиційно двочастинна: розповідь змінює «сила» (мораль), що подекуди переростає у філософські мінітрактати).

-- *17 літературно-філософських трактатах* (зокрема, «Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу та ін);

-- п*ритчах, діалогах*.

Зауважмо при цьому, що Г. Сковорода за життя не надрукував жодного твору. Свої ж філософські трактати і діалоги писав химерною сумішшю староукраїнської, церковнослов'янської, українською та російською мовами, пісні – українською мовою, а окремі твори – навіть латиною.

Це дозволило Г. Сковороді транслювати свою філософію не лише в слові, але й ***музиці.*** Філософія для нього, за його ж висловом, була «найдосконалішою музикою. А найкращим його висловом стали слова: «Мені моя сопілка і вівця дорожчі царського вінця». Музичне спрямування Г. Сковороди відчутне не лише у назвах літературних творів, але й самих жанрів: духовний концерт, музично-псалмові імпровізації, пісня, кант, стихири і т.п. Виняткові музичні здібності – досконалий слух, чудовий голос, володіння багатьма інструментами, талант композитора і педагога стали засобами передавати філософію буття й світобачення, сутність якого називаємо нині національною бароковою традицією, що, власне, й визначає засади українського музичного мистецтва.

Загалом, Григорій Савич Сковорода – один із перших видатних українських попередників і сучасників – не змарнував своїх талантів, не піддався спокусі релігійної й світської влади та зберіг самостійність мудрого життя волею особистого духу, ставши визнаним сьогодні, мандрівним українським просвітителем-гуманістом, філософом-мудрецем, поетом, педагогом, духовним практиком, мислителем-енциклопедистом, музикантом, співаком, культурно-освітнім подвижником, перекладачем, воістину Велетом Духу і Слова, ноосферним духотворцем вічності і духовного подвижництва. Отже, підсумовуюче усе вищесказане, можемо зазначити наступне.

Україна дала світові Григорія Скороводу, що увійшов до списку 100 найбільших філософів світу**,** поряд з Сократом і Епікуром, Конфуцієм і Лао-Цзи, Омаром Хайямом**,** Коперником і Джордано Бруно, Дені Дідро, Георгом Гегелем, Людвігом Фейєрбахом, чия спадщина досліджується в значній мірі у наукових, державних установах, закладах освіти, культури, оскільки завдяки цим людям кожна нація знайшла епітет, який визначив на багато століть її майбутнє – войовничість для одних націй, покірність і шанування влади в інших народів, скрупульозність і педантичність у третіх, волелюбність і бунтарство у четвертих і т. д. Сковородинство стало у центрі наукових досліджень й Карпатського університету імені Августина Волошина, Міжнародної академії богословських наук, Ужгородської української богословської академії, Мукачівсько-Карпатської єпархії Православної Церкви України, на базі яких в останні роки було проведено 4 Міжнародні науково-практичні конференції, 5 зустрічей за «круглим столом, філософські дискусії, науково-публіцистичні читання. Логічним продовженням вивчення життєдіяльної творчості Г. Сковороди, неспійманого світом, став проведений 25 листопада 2022 р. у прикордонному місті Ужгороді (в умовах надзвичайно важких випробувань – російсько-української війни з 2014 – по т.ч., кровопролитної, терористичної війни РФ проти України з 24 лютого 2022 року) ***Міжнародний форум «AVE, SKOVORODA!»,*** співорганізаторами якого стали сковородинці з 10 областей України, 8 зарубіжних держав, у т.ч. 4 наукових установ, 12 закладів вищої освіти, 6 культурно-мистецьких колективів, 7 громадських організацій та освітньо-наукових структур (у т.ч. зі Словенської, Словацької, Угорської, Італійської Республік, Республіки Польща, ФРН, США), 5 бібліотек, 3 літературно-музейних комплекси, 2 кіностудії. Координаторами стали професори, академіки В. Бедь, М. Артьомова, Г. Сагач. Програмне забезпечення у режимі онлайн реалізовували 29 докторів наук, професорів, 20 кандидатів наук, доцентів, 17 заслужених працівників у галузях освіти, науки, техніки, культури, мистецтв. Ними виголошено 62 наукові доповіді про Велета Духу і Слова, Духозорця вічності Г. Сковороду, забезпечено виконання 3 літературно-музичних композицій. Окремі матеріали цього Міжнародного форуму поміщено у Збірнику наукових праць «Науковий вісник Карпатського університету імені

Августина Волошина». – Ужгород, 2022. – Випуск 5, а відеозаписи – в інноваційному філософсько-педагогічногму відеоматеріалі «Благословенний Григорій Сковорода в інформаційному просторі України, Зарубіжжя» на сайті Карпатського університету імені Августина Волошина.

Життєдіяльна життєтворчість як спосіб існування людини у різні історичні часи, наявні виклики у світопросторі в контакті із середовищем, як особлива й вища форма прояву творчої природи Людини найбільше проявилася у Григорія Савича Сковороди, духовно-практична діяльність якого була спрямована на творче філософське проєктування та здійснення ним життєвого проєкту. За Миколою Бердяєвим – це вибір між Добром і Злом.

Саме філософія як суть пізнання, визначення формули глибинних основ свого народу, закладають потужний імпульс вектору розвитку філософської думки, а потім і культури всієї держави**.**

«Наш український мудрець Григорій Сковорода – єдиний у світі так всебічно обдарований мислитель і поет, співак і музикант, мандрівний філософ-просвітник, як він себе сам називав – «учитель вічності», й іншого такого представника практичної моральної філософії немає …», – стверджує мистецтвознавець, український графік, живописець, журналіст, народний художник України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Л. Андрієвський.

Саме Сковородинна вільна система філософії-мудрості стала основою Сковородинства, а первинність і духовна воля серця – чисте серце з його внутрішнім суддею – совістю, морально-світоглядним осердям. Ідеалом людини визначено вільну особистість.

Ця оригінальна філософська система, у якій поєдналися здавалось би непоєднувані речі – неоплатонізм із вираженим містицизмом та епікурейство, християнський погляд на світ через призму життєвої мудрості, біблеїзм та елементи античної філософії з відображенням як реалії ранньомодерного часу, так і особливості української ментальності, визначила культурософський принцип життєвої мудрості й культуровідповідного морально-світоглядного руху Сковородинства. Феномен постаті Григорія Савича Сковороди, напрочуд глибокого філософа і богослова, всебічно обдарованої людини, самітника-пілігрима, бродячого філософа-вільнодумця, «віщого поводиря» постає перед нами у дивовижному гармонійному поєднанні краси тілесної й духовної, «Людиною-університетом», «Мандрівною Академією», Людиною, яка має невичерпний духовний потенціал, котрий необхідно спрямувати у потрібне русло, на справи Божі: пізнання і творчість. Загалом, як стверджує академік, професор М. Жулинський: «Сковорода був духовно споріднений з філософським материком світової цивілізації, який не лише ним був засвоєний».

Сковородинська *філософія мудрості* уміло *поєднується Г. Сковородою з педагогікою,* як системою самовиховання Учителя усіх вчителів, що цілковито сьогодні відповідає нинішньому інноваційному принципу і дає підставу до становлення і розвитку основних напрямів передової педагогіки, ноосферної освіти.

Увесь творчий доробок Григорія Сковороди, який включає 18 філософських творів, 7 перекладів, збірник «Сад Божественних пісень», «Байки Харківські» визначається як єдина система поглядів, єдина філософія. Поезія та філософія Г.С.Сковороди, поряд із широким потоком бурлескно-травестійного, сатирично-гумористичного віршування другої половини XVIII ст. і народної словесності, є акме-вершиною, чиї «божественні пісні», байки, діалоги, трактати, притчі, листи завершують золоту добу українського бароко, а може, і барокову літературу всієї Європи, що дозволяє стверджувати, що на сьогодні першорозум постає символом української духовності, справжнім духотворцем вічності. Він підготував ґрунт для створення літературної мови на основі народності, фундаторами якої стали згодом І. Котляревський і Т. Шевченко.

Відтак, філософія Сковороди спрямовувала людину до опанування вічних і благородних цілей – живити дух, почування, серце і помисли. Сьогодні Україна в умовах жорстокої російсько-української війни, нещадного терористичного рашизму воює не лише за свободу й суверенність власної Держави, за землю та волю. Нині фронт у цілому пролягає і через ***сковородинські цінності***, які сформовані через культурний, психоментальний образ української Людини. Григорій Сковорода ще у XVIII ст. відкрив в українців і залишив нам у спадщину такі ***глибинні риси характеру*****:** вчення про любов, свободу й життя, доказуючи всім своїм життям як єдиний європейський філософ вірність власного бачення світу – виховання душі, возвеличення свободи людини, утвердження життєвої радості розуму і серця, «сродної праці» як наріжного каменю національної філософії; патріотизму і боротьби за українську незалежність; утвердження новаторства у науково-педагогічній діяльності, індивідуального підходу до особистості, сприяння розвитку її талантів, власне своїх, дарованих Богом і зрощених працею; терпимість до будь-якої релігії, яка повинна визначатися середнім шляхом між «курганами буйного безбожія» і «подлыми болотами рабострастнаго суевЬрія»…

Г. Сковорода постає перед нами «садівником щастя, дзеркалом України», разом з яким ми «будемо стояти ногами на землі, але головою торкатися зірок», оскільки, за словами великого поета-академіка і мудреця, Героя України Б.І. Олійника «Зі Сковородою і Шевченком ми незнищенні», бо «Це наша гербова, разом з Тарасом Григоровичем Шевченком, печать українців».

Ми ж стверджуємо, що Григорій Сковорода – це безсмертний «син віків» – мудрець-подвижник, який бачив далі «синів дня», бо знав Істину, і будив та будить нею недвижну масу, приспану в часі. Його сила в істинному знанні себе й несхибності в Істині, у нездоланності його волі духу, нашої духовної історії.